

JUSTIITSMINISTEERIUM

Riigikohus
info@riigikohus.ee

Teie 05.01.2021
Meie 02.02.2021

nr 5-20-11/2
nr 10-3/67

Justiitsministri arvamus põhiseaduslikkuse järelvalve asjas nr 5-20-11

Asjaolud ja menetluse käik

Tartu Maakohtu 27. veebruari 2020. a otsusega tunnistati isik süüdi karistusseadustiku (edaspidi KarS) § 424 lg 2 järgi ning teda karistati 1 aasta ja 1 kuu pikkuse vangistusega. KarS § 74 lg 2 alusel määrati koheselt kandmisele 1 kuu ja 28 päeva vangistust, mille algust arvati KarS § 68 lg 1 alusel alates tema vahistamisest. Ülejäänud karistus 11 kuud vangistust jäeti KarS § 74 lg-te 1 ja 3 alusel täitmisele pööramata, kui isik ei pane 2 aasta ja 2 kuu pikkuse katseaja kestel toime uut kuritegu, järgib talle pandud kontrollnõudeid ning täidab KarS § 75 lg 2 p-des 2 ja 8 sätestatud kohustusi, samuti kohustust registreerida ennast riiklikku alkoholarvitamise häire programmi, kohustust läbida esmase hindamise teenus meditsiiniastutuse määratud ajal ja kohustust teha käitumiskontrolli lõpuni kriminaalhooldusametniku kehtestatud korra alusel alkoholi liigtarvitamise tuvastamiseks laboratoorseid vereanalüüse.

Tartu Vangla kriminaalhooldusosakonna Võru esindus esitas 29. septembril 2020 Tartu Maakohtu Võru kohtumajale erakorralise ettekande, kuna isik rikkus talle pandud kontrollnõudeid. Kriminaalhooldusametnik heidab isikule ette alkoholi tarvitamist 4., 5., 6., 7., 8. ja 9. septembril 2020. Nende rikkumiste osas pole indikaatorvahendi kasutamise protokoll, samas on isik tunnistanud, et ta tarvitas alkoholi perioodil 4.–10. september 2020. Samuti heidab kriminaalhooldusametnik isikule ette alkoholi tarvitamist 10. ja 11. septembril, mille osas on alkoholi tarvitamine isiku poolt indikaatorvahendiga tuvastatud. Kriminaalhooldusametnik leiab, et isiku kirjalikku seletust alkoholi tarvitamise keelu rikkumiste osas ei saa käsitleda enesesüstamisena. Alkoholi tarvitamist perioodil 4.–11. september 2020 tõendab ka 18. septembri 2020 laboratoorse vereanalüüsi vastus, millest nähtub, et biomarkeri näit on võrreldes varasemaga oluliselt kõrgem. Kriminaalhooldusametnik tegi kohtule ettepaneku pöörata karistuse ärakandmata osa täitmisele.

Istungi järel uuendas kohus menetluse ja andis menetlusosalistele võimaluse regulatsiooni põhiseaduspärasuse osas arvamuse andmiseks. Tartu Vangla esitas seisukoha 9. detsembril 2020. Vangla hinnangul on süüdimõistetud õigused kriminaalmenetluse seadustikus (edaspidi KrMS) sätestamata ja need ei ole tuletatavad läbi KrMS § 34 lg 1 ja § 35 lg-te 2 ja 3. Süüdimõistetud ei vaja erakorralise ettekande menetlemisel sellisel määral kaitset nagu kahtlustatav ja süüdistatav. Süüdimõistetud endal lasub kohustus tagada, et ta järgib kõiki nõudeid. Süüdimõistetud õiguste sätestamata jätmise ei ole vastuolus põhiseadusega. Kohtu avar otsustusruum tagab süüdimõistetud õiguste piisava kaitse.

Tartu Maakohtu 11.12.2020 määrusega jättis kohus läbi vaatamata Tartu Vangla kriminaalhooldusosakonna Võru esinduse erakorralise ettekande isikule Tartu Maakohtu 27. veebruari 2020. a otsusega mõistetud karistuse täitmisele pööramiseks ning tunnistas põhiseadusega vastuolus olevaks KrMS-i osas, milles see ei reguleeri erakorralise ettekande läbivaatamise menetluses süüdimõistetud õigusi ja käitumiskontrolli nõuete rikkumise kohta tõendite kogumise korda.

5.jaanuaril 2021 edastas Riigikohus Tartu Maakohtu otsuse justiitsministrile ning palus esitada 2. veebruariks 2021 Riigikohtule arvamuse maakohu poolt põhiseaduse vastaseks tunnistatud regulatsiooni põhiseaduspärasuse kohta.

Justiitsminister on seisukohal, et Tartu Maakohtu taotlus tuleks jätta rahuldamata, kuna vaidlustatava regulatsiooni osas puudub vastuolu põhiseadusega. Käesolevaga esitab justiitsminister põhjendused kriminaalmenetluse seadustiku regulatsiooni põhiseaduspärasusest seonduvalt isiku õigustega erakorralise ettekande läbivaatamise menetluses (I) kui käitumiskontrolli nõuete rikkumise tõendamise osas (II).

I Isiku õigused erakorralise ettekande läbivaatamise menetluses

Tartu Maakohus on pidanud põhiseadusega vastuolus olevaks olukorda, kus KrMS regulatsiooni pinnalt ei ole võimalik otsustada, kas süüdimõistetul on õigus teada, et kriminaalhooldajale antud selgitused võivad saada karistuse täitmisele pööramise aluseks ning kuna vangistuse täitmisele pööramine riivab isiku vabaduspõhiõigust, tähendab selline lünk regulatsiooni vastuolu põhiseadusega.

Justiitsministri hinnangul ei ole regulatsioon põhiseadusega vastuolus. Enese mittesüüstamise privileeg on sätestatud PS § 22 lg-s 3, mille kohaselt ei tohi kedagi sundida tunnistama iseenda või oma lähedaste vastu. Samas tuleb arvestada, et tegemist on garantiiga, mille eesmärgiks on tagada isiku põhiõiguste ja -vabaduste kaitse menetlustes, millel on karistusõiguslik iseloom. Menetlus, mille käigus tuvastatakse isiku käitumiskontrolli nõuete rikkumine, ei ole karistusõigusliku iseloomuga menetlus ning vastava õiguse tutvustamise kohustus nimetatud menetlusele ei laiene. Justiitsministri põhjendused on alljärgnevad.

Euroopa Inimõiguste Kohtu praktikas reguleerib süütuse presumptsiooni, sh enese mittesüüstamise privileegi küsimust, inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni artikli 6 p 2. Artikli kohaldamist (st karistusõigusliku menetluse olemasolu) on inimõiguste kohtu praktikas aga hinnatud läbi selle sisulise hindamise. Hindamisel on aluseks võetud nn *Engeli*¹ kriteeriumid, milleks on esmalt liigitus siseriikliku õiguse kohaselt, teiseks rikkumise iseloom ning kolmandaks rikkumise tagajärgede raskus isiku jaoks. Nendest kriteeriumitest on kriminaalmenetluslike põhiõiguste kohaldamisel lähtunud ka Riigikohus.²

Nimetatud kriteeriumeid analüüsid on justiitsminister seisukohal, et karistuse täitmisele pööramise menetlus ei ole menetlus, millele laieneks kohustus hoiatada isikut ennastsüüstavate ütluste mitteandmise kohta. Kontrollnõuete rikkumise tagajärjed on reguleeritud KarS § 74 lg-s 4, mis sätestab, et kui süüdlane ei järgi katseajal kontrollnõudeid või ei täida talle pandud kohustusi, võib kriminaalhooldusametnik teda kirjalikult hoiatada või kohus määrata täiendavaid kohustusi vastavalt KarS § 75 lg-s 2 sätestatule, pikendada katseaega kuni ühe aasta võrra või pöörata karistuse täitmisele. Nagu KarS § 74 lg 4 sõnastusest nähtub, ei ole kohtul kontrollnõuete rikkumise korral võimalik mõista süüdlasele uut karistust, vaid kohus saab raskeima meetmena üksnes juba varasemalt jõustunud kohtuotsusega mõistetud karistuse täitmisele pöörata. Erinevalt karistusõigusliku iseloomuga menetlusest, ei kätke karistuse täitmisele pööramise menetlus endas karistamisfunktsiooni. KarS § 75 lg-s 2 sätestatud käitumiskontrollkohustuste kohaldamisel analüüsitakse isikust tulenevaid riske ning rakendatakse tema suhtes kontrollnõudeid, mis aitavad konkreetse isiku puhul vähendada uue kuriteo toimepanemise riski (nt alkoholi tarbimise keeld isikute puhul, kelle osas alkoholi tarbimine suurendab uue kuriteo toimepanemise ohtu). Need kohustused on suunatud eelkõige süüdlasest tulenevate retsidiivsusriskide maandamisele ning tema resotsialiseerumisele. Alkoholi tarvitamise keeldu kohaldatakse preventiivsetel eesmärkidel.³ Kuigi antud juhul tegi kriminaalhooldusametnik kohtule ettepaneku pöörata karistuse ärakandmata osa täitmisele, mis tähendab isikult vabaduse võtmist, ei ole tegemist isiku karistamisega. Käitumiskontrolli eesmärgiks on vähendada korduvkuritegevust ja suurendada nii ühiskonna turvalisust. Karistuse täitmisele pööramisega ei tehta süüettehoidet alkoholi tarvitamise osas ning karistuse täitmisele pööramine ei ole heidutus alkoholi tarvitamise eest. Alkoholi tarvitamise keelu rikkumine võib anda aluse arvata, et isikust tulenevad kriminogeensed riskid ei ole varasema süüdimõistva otsuse tingimisi kohaldamata jätmisega piisavalt maandatud, isik ei ole valmis elama õiguskuulekat elu väljaspool vanglat ning võib vabaduses kujutada ohtu õiguskorrale. Selle ohu maandamiseks võib kohus sõltuvalt

¹ Vt EIKo asjas *Engel and others v. Netherlands*, p 82. <http://hudoc.echr.coe.int/eng/?i=001-57479>

² Vt nt RKKKo 26.04.2019, nr 1-16-4665/224, p 24.

³ Vt samal seisukohal J. Sootak. P. Pikamäe. KarSK 4. vlj, § 75 komm 2.3.3. (P. Pikamäe).

rikkumise tõsidusest otsustada isiku karistuse edasise täideviimise vanglas.⁴ Eeltoodust tulenevalt ei ole karistuse täitmisele pööramine käsitatav karistusena alkoholi tarvitamise eest. Seetõttu ei väära seda järeldust ka asjaolu, et õigusjärelm – vangistuse täitmisele pööramine – riivab oluliselt isiku vabaduspõhiõigust, sest iga vabaduspõhiõiguse riive ei ole käsitatav karistusena. Tähelepanuväärne on seegi, et alkoholi tarvitamine ei ole üldjuhul õiguskorras keelatud. Seega ei ole põhjust rääkida ka üldsusele suunatud keelunormist, mis võiks muidu *Engeli* rakenduspraktikas tähtsust omada.⁵

Toetava argumendina märgib justiitsminister, et ka Riigikohus on varasemalt aktsepteerinud süüdlase poolt kriminaalhooldajale ja maakohtu istungil alkoholi tarvitamise kohta antud süüstavaid selgitusi tõendina käitumiskontrolli nõude rikkumise kohta seadmata kahtluse alla selle, et isikut tulnuks varasemalt enese mittesüüstamise õigusest teavitada.⁶

Eelnevast tulenevalt ei saa karistuse täitmisele pööramist (nii siseriikliku õiguse kui rikkumise iseloomu tõttu) käsitleda menetlusena, mille puhul on kohustuslikus korras nõutav mittesüüstamise privileegi tutvustamine isikule ning sellise kohustuse puudumine seaduses ei ole vastuolus põhiseadusega.

II Tõendite kogumise regulatsiooni põhiseaduspärasus

Maakohus toob oma lahendis välja, et menetlusreeglistik on käitumiskontrolli nõuete rikkumise kohta tõendite kogumise korra osas puudulik ning on sellest tulenevalt põhiseadusega vastuolus. Justiitsminister sellise käsitlusega ei nõustu.

Käitumiskontrolli nõuete rikkumise materiaalõiguslikud järelmid on sätestatud KarS § 74 lg-des 4-6. Menetlusõiguslikult teeb käitumiskontrolli nõuete üle järelevalvet kriminaalhooldusametnik (KrHS § 1 lg 1). Käitumiskontrolli nõuete rikkumisel esitab kriminaalhooldusametnik kohtule erakorralise ettekande (KrHS § 31). Erakorraline ettekanne vaadatakse kohtu poolt läbi KrMS §-des 427 ja 432 sätestatud korras.

Justiitsminister ei nõustu kohtu järeldusega, et menetlusreeglite vähesus näib tõukuvat eeldusest, et erakorralises ettekandes kirjeldatud rikkumine kohtu suuremat tähelepanu ei vaja (maakohtu määruse p 12). Õiguskirjanduses on põhjendatult asutud seisukohale, et KrMS §-s 432 vahetult reguleerimata küsimustes tuleb juhinduda KrMS 10. peatükis sätestatud üldise kriminaalasjade lahendamise menetluskorrasest niivõrd, kui võrd see pole vastuolus kohtulahendi täitmisega seonduvate küsimuste lahendamise olemusega.⁷ Olukorras, kus seadusandja on andnud kohtule rolli ja kaalutusõiguse karistuse täitmisele pööramisel, on kohus mõistetavalt kohustatud hindama, kas karistuse täitmisele pööramise eeldus – käitumiskontrolli nõuete rikkumine – on aset leidnud ning kas see on nõuetekohaselt tuvastatud. Sealjuures on justiitsministri arvates kohus õigesti viidanud ka Riigikohtu praktikale, milles nõutakse, et kohus teeks esmalt kindlaks rikkumise ja alles seejärel asuks kaaluma, millist KarS § 74 lg-s 4 nimetatud õiguslikku tagajärge kohaldada.⁸ Kuigi Riigikohtu praktika kohaselt ei tohi karistuse täitmisele pööramisel väljuda erakorralise ettekande piiridest,⁹ on Riigikohus eeldanud täitmiskohtuniku aktiivset rolli karistuse täitmisele pööramisega seotud asjaolude väljaselgitamisel. Näiteks on Riigikohus selgitanud, et olukorras, kus üldkasuliku töö tundide arv on vaidluse all, lasub ühelt poolt kriminaalhooldajal koostöös tööandjaga ja teiselt poolt kohtul kohustus välja selgitada tegelikult tehtud töötundide arv. Viimasest sõltub täitmisele pööratava vangistuse kestus. Tehtud töötundide arvu välja selgitamata jätmist kohtu poolt pidas Riigikohus menetlusõiguse oluliseks rikkumiseks.¹⁰ Samuti on Riigikohus selgitanud, et juhul, kui karistuse täitmisele pööramise otsustamisel tekib täitmiskohtunikul põhjendatud kahtlus, et süüdimõistetule ei ole vaimse seisundi tõttu võimeline karistust kandma, ja tema süüdivuse väljaselgitamiseks ei ole määratud ekspertiisi, tuleb täitmiskohtunikul määrata omal algatusel või menetluspoole põhjendatud taotluse alusel

⁴ Sarnaselt ka maakohtu enda poolt viidatud TrtRngkm 03.07.2020, nr 1-18-4135, p 20.

⁵ EIKo asjas *Bendenoun v. France*, p 47. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57863>

⁶ RKKKm 12.10.2012, nr 3-1-1-82-12, p 12

⁷ E. Kergandberg. P. Pikamäe (koost). KrMSK, § 432 komm 1 (P. Pikamäe).

⁸ RKÜKo 03.07.2012, nr 3-1-1-18-12, p 49.

⁹ RKKKm 11.06.2013, nr 3-1-1-61-13, p 9.2.

¹⁰ RKKKm 11.04.2016, nr 3-1-1-29-16, p 11.

kohtupsühhiaatriaekspertiis. Sõltuvalt ekspertiisi tulemusest saab täitmiskohtunik otsustada, kas ja milliseid mõjutusvahendeid on süüdimõistetule võimalik kohaldada.¹¹

Tulenevalt KrMS § 61 lg-dest 1 ja 2 hindab kohus tõendeid nende kogumis oma siseveendumuse kohaselt ning ühelgi tõendil ei ole ette kindlaksmääratud jõudu. See tähendab, et kohus kujundab veendumuse tõendamiseseme asjaolude esinemise või puudumise kohta. Viidatud säte kannab endas ühelt poolt kohtuniku sõltumatuse kaitset ning teisalt õiglase kohtumenetluse garantiid. Kohus ei ole seotud ühegi tõendiga ning võib, mh tuginedes KrMS § 63 lg-le 2, lubamatu tõendi ka tõendusmaterjalide kogumist omaalgatuslikult kõrvale jätta, mis tagab isiku põhiseaduslike õiguste kaitse kohtumenetluses.

Seonduvalt tõendite hindamisega kohtu poolt märgib justiitsminister, et isegi kui jaatada vajadust jätta enese mittesüüstamise privileegi mittetutvustamise tõttu kõrvale isiku ütlused, milles ta tunnistas kontrollnõuete rikkumist, ei tingi see lahendi tegemise võimatust. Sellisel juhul on täitmiskohtunikul võimalik teha lahend tuginedes nendele tõenditele, mida ta lubatavaks peab. Muuhulgas ei ole välistatud süüdimõistetu küsitlemine kohtuistungil. Juhul, kui tõendi(te) lubamatuks tunnistamise tõttu ei ole võimalik järeldada, et isik on käitumiskontrolli nõudeid rikkunud, on kohtul võimalik jätta erakorraline ettekanne läbi vaatamata.

Eeltoodust tulenevalt ei ole tegemist olukorraga, kus isiku õiguste kaitse on muutunud regulatsiooni (või selle puuduste) tõttu võimatuks. **Justiitsministri hinnangul ei ole tõendite kogumise regulatsioon kontrollnõuete rikkumise tuvastamisel põhiseadusega vastuolus ning taotlus tuleb ka selles osas jätta rahuldamata.**

III Kokkuvõte

Eeltoodust tulenevalt on justiitsminister seisukohal, et kriminaalmenetluse seadustik on osas, milles see ei reguleeri erakorralise ettekande läbivaatamise menetluses süüdimõistetu õigusi ja käitumiskontrolli nõuete rikkumise kohta tõendite kogumise korda, põhiseadusega kooskõlas ning Tartu Maakohtu taotlus tuleb jätta rahuldamata.

Lugupidamisega

(allkirjastatud digitaalselt)

Maris Lauri
minister

Martin Ziehr 620 8118
Martin.Ziehr@just.ee

---

¹¹ RKKK 07.11.2016, nr 3-1-1-87-16, p 13